



Is ik onder belezen vrienden weer eens klaag hoe langzaam ik lees – en dus veel minder weet dan zij – troost mijn geleerdste vriend mij altijd met de opmerking dat ik nu eenmaal ‘een ideale lezer’ ben. ‘Schrijvers dromen van de aandacht waarmee jij leest,’ zegt hij, ‘jij gaat tenminste helemaal in een boek op. Je leeft erin. Je gaat er zelfs anders door praten. Telkens als je vreemde kuren vertoont, blijken ze aan je laatst gelezen boek te kunnen worden toegeschreven.’ Het mag zijn dat ik licht beïnvloedbaar ben en dat ik, eenmaal opgenomen in een verhaal, er zo lang mogelijk in wens te verblijven – of juist andersom, ik wil er meteen uit: het boek grijpt me zo aan dat ik niet verder kan lezen. En het is ook waar dat ik mij plotseling soms anders kleed, of een vreemde voorkeur voor bepaalde spijzen aan den dag leg, alleen omdat de uitgesproken smaak van de hoofdpersoon dat gebiedt. Maar als het boek eenmaal terzijde is gelegd, gaan ook de wanen in de kast en ben ik de inhoud weer snel vergeten. Het zijn maar liefdes, kortstondige, dweepzieke liefdes.

Voor mij heeft lezen, en de waardering van een boek, klaarblijkelijk veel met identificatie te maken. Een begrip dat je

[LINKS] *Ferdinand Johan Wilhelm Christiaan Karel Emil Bordewijk werd op 10 oktober 1884 geboren te Amsterdam. Hij liet zijn zes voornamen in 1919 terugbrengen tot Ferdinand, als auteursnaam gebruikte hij F. Bordewijk. Bordewijk overleed op 28 april 1965 in Den Haag.* FOTO WOUTER (W.) STEFAN NIJHOFF

weinig in de literaire kritiek tegenkomt, omdat het zo overduidelijk subjectief is en het voor een beroepslezer ondoenlijk is in elke recensie zijn ziel en zaligheid bloot te geven. Toch laten vele lezers, en ook critici, zich er heimelijk door leiden.

Je vereenzelvigen met de hoofdpersoon van een boek. Zo plat als het klinkt. Neergezet worden in een door de auteur opgeroepen wereld, meegaan met de gedachtestromen, naast de auteur staan en tegelijk in de jas en het karakter van de personages stappen. Verdriet, geluk, jaloezie, moord, overspel, een ander meesterlijk de bek snoeren, aan alles wil ik medeplichtig zijn.

Lezen is duizend levens leiden.

**T**wee romans hebben diepe sporen in mijn leven nagelaten: *Karakter* van F. Bordewijk en *De leerschool der liefde* van Gustave Flaubert. Wat hebben deze ogenschijnlijk zo verschillende boeken met elkaar gemeen? Daarvoor moet ik eerst de staat van ontvankelijkheid beschrijven waarin ik mij bevond toen ik ze begon te lezen. Zonder bedding geen indruk.

Als kind was ik een moeizame lezer. Mijn eerste letters werden erin geramd. Mijn vader vond dat ik vóór de lagere school het lezen en schrijven machtig moest zijn. Als oud-militair meende hij dat slaag de beste leerschool was. Geen goede basis voor een lezer. Ik liet me liever voorlezen. Vooral van de verhalen van mijn oudere zusters kon ik geen genoeg krijgen.



*Het gezin Bordewijk ca. 1908. Boven, van links naar rechts: Hugo, Ferdinand en Johann. Beneden, van links naar rechts: Hendrik Junior, moeder Johanna en vader Hendrik* FOTO ERVEN BORDEWIJK

niet de deur, ze schonk weer thee, in een ander mantelpakje, en zou de hele stapel lezen.

Ik was verliefd. Voor het eerst. Twintig was ik, de dagen vlogen om. Wat was ze mooi, en rijk, die witte barracuda voor de deur was van haar! Ze sprak zes talen vloeiend, had op buitenlandse internaten gezeten en kende de halve wereld. Haar vader was een grootindustriël, zijn enige dochter hoefde niet te werken. Ze had nog veel meer mantelpakken.

Vier dagen later reed ik met haar mee naar Parijs. Met R. at ik mijn eerste vlees. Eerst voorzichtig bedekt met een sausje, later steak tartare – *tres affiné* – bij Balzar in de rue des Écoles. Na mijn vaders dood en het verdwijnen van de door hem bereide rijsttafels was ik vegetariër geworden. Vlees vond ik eng. R. nam de angsten weg. Mijn angst te converseren in gezelschap, mijn angst voor de grote stad, voor autorijden, voor vrouwen. Met haar dronk ik mijn eerste champagne, ik leerde hoe je kreeft at, hoe je je in een restaurant gedroeg, hoe je je inschreef in een hotel. We gingen naar theater, ballet, opera, we soupeerden. Ik ontmoette bekende schilders, schudde op een vernissage Salvador Dalí de hand. R. maakte mijn wereld groter. Ik zoog het allemaal in me op.

De colleges begonnen, ik moest naar Amsterdam, maar drie weken later lifte ik weer naar Parijs en bleef een week bij haar. En dat gebeurde voortaan elke maand. Het was alsof ik al lifte naar het zuiden elke keer een ander werd. Ik leefde in twee

werelden. In Amsterdam was ik de student driehoog achter in West, mijn medestudenten waren links en ik deelde hun idealen. Ik zong de Internationale op het Beursplein en protesteerde tegen de oorlog in Vietnam.

Driekwart jaar later braken er in Parijs studentenrellen uit. De Meirevolutie ging geheel langs R. heen: in het zestiende arrondissement stonden geen barricades. Mei '68 ging ook langs mij heen, ik werd te zeer door mijn verliefdheid in beslag genomen. R. en ik spraken nooit over politiek, anders kregen we ruzie. Zij kende mijn wereld niet. Bij haar droeg ik een blazer en broeken met een plooi.

Het was een onmogelijke liefde, die van haar kant ook nooit beantwoord is. Zij vond het leuk om mij op te voeden. Het kostte me veel moeite om aan haar eisen te voldoen. Vooral financieel. Ik leefde boven mijn stand, begon geld te lenen en goochelde met betaalcheques. Alles verzilveren, nieuwe rekening openen, nieuwe cheques aanvragen, verzilveren en oude schulden afbetalen. Zo kon ik boeken voor haar blijven kopen, boeken die ze nooit las. Ik moest haar cadeaus geven, niet om indruk op haar te maken maar uit een gevoel van verering, wijding.

Mijn studie vlotte niet. In mijn tweede jaar kocht ik een rug-

[RECHTS] *De Rotterdamse Boompjes 1923. Bordewijk werkte hier in 1918 en 1919 als advocaat op nr. 10b. Later zou hij het kantoor gebruiken als locatie in zijn roman Karakter.* FOTO STADSARCHIEF ROTTERDAM [INZET] *Visitekaartje F. Bordewijk* COLLECTIE ROBERT GAARLANDT



*Mr. F. Bordewijk*  
*Advocaat*

*m.v.d.*

*Den Haag*